

УДК 347.211

**В. І. Теремецький,
Д. В. Карпенко**

БАЗА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Охарактеризовано бази персональних даних на підставі аналізу їх об'єктивної форми, змісту і мети. Запропоновано авторське визначення бази персональних даних, її ознаки та види.

Сьогодні в Україні бази персональних даних активно використовуються у правовідносинах. Початок формування ринку споживання баз персональних даних було закладено Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [1]. Згідно з цим нормативним актом формування інформаційного суспільства передбачає появу нових об'єктів інтелектуальної власності, які є основою інноваційної моделі економіки України. Одним з об'єктів, що з'явився завдяки розвитку нових технологій в Україні, є бази персональних даних, які природно виникли з більш широкого об'єкта – бази даних. Як

стверджує Г. А. Андрощук, що специфіка бази даних полягає в тому, що вона є суттю та джерелом інформаційного суспільства [2, с. 14]. Це твердження можна повністю застосувати до баз персональних даних, які є носіями інформації про персональні дані особи. Незважаючи на розширення ринку споживання баз персональних даних, цей об'єкт все ще не досліджено у теорії цивільного права, зокрема не встановлено його місце серед інших об'єктів цивільних прав.

У юридичній науці проблеми зі встановлення поняття та класифікації баз даних розглядалися у працях Г. А. Андрощука, Е. П. Гаврілова, В. А. Дозорцева, В. С. Дроб'язко, С. Й. Литвина, І. М. Малиновської, А. П. Сергеева, О. Є. Сичова, С. А. Сударікова, В. В. Черячукіна, Р. Б. Шишки, Н. Є. Яркіної та інших науковців. Незважаючи на здобутки юридичної науки в цьому напрямку, слід констатувати, що в науці залишаються не дослідженими питання визначення бази персональних даних як об'єкта цивільного права. Як результат, місце бази персональних даних в системі об'єктів у теорії цивільного права та законодавстві України на даний час не встановлено. Таким чином, становлення системи захисту приватного життя людини, проблеми практичної діяльності у сфері охорони персональних даних особи свідчать про актуальність та доцільність дослідження бази персональних даних (далі – БПД) як об'єкта цивільних прав.

Мета цієї статті – встановити визначення бази персональних даних, як об'єкта цивільного права на підставі аналізу здобутків юридичної науки та дослідити норми українського та європейського законодавства. Це сприятиме формуванню правової категорії «База персональних даних», яка може бути використана для подальшого вивчення у теорії цивільного права та практичній діяльності.

В українському законодавстві правова дефініція «база персональних даних» була введена у 2010 р. Законом України «Про захист персональних даних» [3]. Цей Закон приймався з метою врегулювання правовідносин та імплементації в українське законодавство основних принципів Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» 95/46/ЄС від 24 жовтня 1995 р. [4]. У свою чергу, 6 липня 2010 р. Україна ратифікувала базові європейські стандарти у сфері захисту персональних даних, зокрема Конвенцію Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додатковий протокол до неї щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних. Таким чином, як на європейському, так і на українському рівні встановлена правова регламентація обробки персональних даних у систематизований об'єкт збереження.

Закон України «Про захист персональних даних» установив визначення БПД, що стало додатковою гарантією охорони персональних даних, оскільки невизначеність цього об'єкта у правових нормах надавала можливість передавати його контрагентам без згоди особи, якій належать персональні дані, зокрема від банку до банку на підставі угоди про передачу бази клієнтів, або колекторам [5].

Отже, цей об'єкт став предметом цивільно-правових угод. При їх укладанні не було встановлено обмежень щодо охорони персональних даних. Усе це негативно відбивалось на охороні приватного життя особи, дані якої внесені у БПД. Прийняття окремого Закону з цього питання надало можливість не тільки захистити права особи, а й розширити сферу застосування баз даних.

На сьогодні підприємства можуть створювати різні бази персональних даних: контрагентів, працівників, клієнтів, осіб, які можуть підписувати угоди юридичної особи, та інші. Ці сховища інформації містять важливі дані про людину: дані про народження, стать, місце проживання, професію, сімейний стан, інтереси. Необхідно зауважити і те, що наявність у юридичній особі БПД впливає на процедуру її ліквідації, зокрема одним із етапів процесу ліквідації суб'єкта господарювання є передача необхідних для зберігання баз персональних даних в архів [6]. Все це свідчить про те, що цивільні правовідносини з приводу БПД фактично сформувались, однак цей об'єкт все ще не розглянуто в межах цивільного права. Для визначення бази персональних даних як об'єкта цивільного права та встановлення його в системі об'єктів інтелектуальної власності звернемось до аналізу ширшої категорії бази даних (далі – БД) з метою виведення з неї поняття БПД.

Правова дефініція «база даних» передбачена в європейському законодавстві та законодавстві кожної окремої держави. Пунктом 17 преамбули Директиви 96/9/ЄС «Про правовий захист баз даних» встановлено, що під поняттям «база даних» слід розуміти таке, що включає літературні, художні, музичні чи інші зібрання творів або зібрання інших матеріалів, таких як тексти, звуки, образи, цифри, факти та дані; враховуючи, що воно повинно охоплювати зібрання незалежних робіт, даних чи інших матеріалів, які систематично або методично упорядковані і до яких може бути отримано окремий доступ [7]. Отже, наведена правова норма свідчить, що до характеристик БД можна віднести наступне: цей об'єкт є систематизованим зібранням творів та інших матеріалів; для створення БД не завжди вимагається наявність творчого внеску; дані в БД упорядковані системно та методично; в цьому об'єкті існує окремий доступ до інформації, яка знаходиться в БД. До об'єктів, що можуть бути включені в базу даних, Директива відносить літературні, художні, музичні та інші зібрання творів або зібрання інших матеріалів, таких як тексти, звуки, образи, цифри, факти та дані. Слід звернути увагу на те, що організація матеріалу, згідно з Директивою, повинна відбивати систематично і методично структурований характер баз даних. Таким чином, зміст бази даних за нормами Директиви 96/9/ЄС не обмежується тільки творами, до БД може бути включена будь-яка інформація та дані. Це означає, що персональні дані також можуть бути змістом бази даних.

Варто підкреслити, що Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і

про вільне переміщення таких даних» 95/46/ЄС від 24 жовтня 1995 р. у ст. 2 встановлює матеріальний носій персональних даних. Це – «картотека персональних даних». «Картотека» означає будь-який структурований масив персональних даних, що є доступним за визначеними критеріями, незалежно від того, чи є такий масив централізованим, децентралізованим або розділеним на функціональних чи географічних засадах. Отже, картотека, як і база даних, – це структурований масив.

Український законодавець обрав власний шлях зі встановлення правової категорії «бази персональних даних». Згідно зі ст. 1 Закону України «Про захист персональних даних» база персональних даних – іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних [3]. З цього визначення випливає, що БПД – це система даних про особу, які обробляються та структурно розташовуються у базі даних. У ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що база даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації в довільній формі, у тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів [8]. Звернемо увагу, що в законі України «Про авторське право і суміжні права» встановлено поняття БД, яка є результатом творчої праці. В Законі України «Про захист персональних даних» база персональних даних визначається без урахування творчого внеску. Таким чином, законодавство України врегульовує правовідносини з приводу як БД, що створені творчою працею автора, так і БД, що є простою упорядкованою інформацією. У зв'язку з відсутністю критерію творчості у БПД виникає питання, чи можна здійснити співвідношення поняття бази даних та бази персональних даних. Звернемось до аналізу цих дефініцій.

В інформації базу даних розглядають як організовану сукупність блоків інформаційних елементів, представлених на друкованих носіях, призначених та придатних для оперативного вирішення користувальницьких, службових та інших завдань [9, с. 67]. Цей об'єкт складається з двох елементів: бази та даних. База (рос. *база*, англ. *base*) – основні дані або елементи [10, с. 7]. Змістом бази даних є дані. Дані (рос. *данные*, англ. *data*) – набір тверджень, фактів, чисел, лексично і синтаксично взаємозв'язаних між собою [10, с. 10]. Отже, база – це сукупність інформаційних блоків, що є носіями інформації, а дані – це інформація, зокрема об'єкти авторського і суміжного права, що систематизовані у єдину базу. Крім того, можна стверджувати, що база персональних даних є системою спеціально, комплексно організованих даних, що характеризують стан системи персональних даних, які отримані та оброблені

під спеціалізовану базу даних, та розташовуються, упорядковуються, зберігаються за допомогою електронних обчислювальних машин або іншого засобу і можуть бути доступними індивідуально чи за допомогою системи управління базою даних з метою задоволення інформаційних потреб.

У сучасних інформаційних ресурсах бази персональних даних найчастіше існують в електронній, тобто в цифровій, формі. Незважаючи на поширення електронних БПД, у практичній діяльності ці бази можуть існувати й у формі картотек, що передбачено ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних». Цей поділ за об'єктивною формою існування БПД має значення для її класифікації. Отже, БПД за об'єктивною формою існують у вигляді електронної БПД та картотеки.

Звернемо увагу на те, що у Литовській Республіці згідно зі ст. 1 Закону ЛР «Про правовий захист особистих даних» база персональних даних за об'єктивною формою є систематизованим реєстром особистих даних: списки, картотеки, справи, зводи та ін. [11]. На відміну від литовського законодавця в Україні чітко встановлена класифікація БПД, тому списки клієнтів, особисті справи робітників не можуть розглядатися як бази персональних даних, оскільки в них відсутня упорядкованість даних. Якщо юридична особа складає структурований об'єкт інформації з метою використання персональних даних про особу, то це вже буде база персональних даних.

Для повноцінного визначення бази персональних даних необхідно встановити її ознаки, які можуть бути відокремлені з БД як загального терміна. зокрема, О. І. Яременко відокремлює наступні ознаки бази даних: по-перше, база даних – це складні інформаційні об'єкти, які виникають у процесі цілеспрямованої інформаційної діяльності різноманітних суб'єктів; по-друге, в базах даних за певними правилами систематизуються відомості про різні явища, які об'єднуються за принципом однорідності предметної сфери; по-третє, бази даних – це сукупність інформації в цифровій формі, оскільки поняття «дані» в інформаційному законодавстві трактується як інформація у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки; по-четверте, інформація в базах даних визначається такими характеристиками, як: упорядкованість, повнота, достовірність, релевантність; по-п'яте, цінність баз даних зберігається за умови постійної актуалізації інформації, яку вони містять; по-шосте, правовідносини, об'єктом яких є база даних, відрізняються особливим суб'єктним (не «суб'єктивним», як було, а «суб'єктним») складом; по-сьоме, бази даних мають багато спільного з іншими складними інформаційними об'єктами – інформаційними системами, банками даних тощо [12, с. 114]. Отже, для бази даних, як об'єкта цивільно-правових відносин, характерно: по-перше, наявність змісту, тобто структурованої інформації; по-друге, встановлення порядку систематизації даних, до яких можна отримати доступ; по-третє, наявність режиму доступу до

даних за допомогою спеціальної пошукової системи. Звернемо увагу на те, що вказані ознаки БД також можна застосувати до БПД. Наприклад, база персональних даних є результатом цілеспрямованої інформаційної діяльності юридичної особи з обробки та збирання персональних даних; інформація БПД є актуальною, відзначається повнотою, достовірністю, впорядкованістю.

Слід зазначити, що мета існування БПД полягає в задоволенні потреб в отриманні інформації про персональні дані особи з метою їх застосування. Це надає можливість виокремити таку ознаку БПД, як придатність до застосування. Ця ознака відображає можливість використання майнових прав на БПД, зокрема застосування, розпорядження, введення у господарський обіг тощо. Необхідно зауважити, що цей критерій більше додатковий, оскільки можливість і бажання застосування бази – це суб'єктивне право правовласника і ні в якому разі не може розглядатися як обов'язок суб'єкта.

На підставі проведеного аналізу поняття та ознак БД можна запропонувати відносити до ознак бази персональних даних наступне: цілісність бази персональних даних – це наявність у змісті бази єдиної достовірної, повної інформації про персональні дані співробітників, клієнтів та інших осіб; новизна БПД – це невідомість цієї бази з інших вже існуючих БПД; однорідність інформації БПД означає, що дані у БПД відносяться до однорідної предметної сфери – упорядкування персональних даних; системність вказує на методику організації та розташування інформації у БПД; динамічність означає, що зміст БПД може доповнюватися або змінюватися (видалення даних за вимогою клієнта або зміна прізвища працівника); об'єктивна форма існування (картотека, електронна форма); незалежність БПД означає, що ця база існує незалежно від конкретних прикладних програм, що забезпечує уніфікацію засобів організації даних, а також від інших локальних документів підприємства; придатність для застосування – БПД може бути використана у діяльності підприємства.

Спеціальною ознакою БПД є її державна реєстрація. Згідно із п. 1 ст. 9 Закону України «Про захист персональних даних» база персональних даних підлягає державній реєстрації шляхом внесення відповідного запису Державною службою України з питань захисту персональних даних до Державного реєстру баз персональних даних.

Виділення ознак БПД дозволяє на підставі застосування системно-функціонального методу встановити визначення цього об'єкта. База персональних даних – це система персональних даних в електронній формі або у формі картотек, що характеризують стан системи персональних даних, які отримані та оброблені під спеціалізовану базу даних, яка реєструється, та розміщуються, упорядковуються, зберігаються за допомогою електронних обчислювальних машин або іншого засобу і можуть бути доступними індивідуально або за допомогою системи управління базою даних з

метою задоволення інформаційних потреб. Цей об'єкт є різновидом бази даних.

Таким чином, БПД в Україні є окремим об'єктом правовідносин та може бути віднесена до нематеріальних благ, які регламентуються главою 15 ЦК України. Можливість віднесення бази персональних даних до нематеріальних благ пояснюється тим, що вона складається з двох нематеріальних об'єктів: бази даних та інформації про персональні дані особи. Для нематеріальних благ властива відсутність матеріального (майнового) змісту, невідчужуваність [13, с. 314]. Як вказує О. В. Кохановська, інформація згідно з ЦК належить до нематеріальних благ, до яких законодавством віднесені також і результати творчої діяльності (ст. 199 ЦК), і особисті немайнові блага (ст. 201 ЦК). Поєднання цих об'єктів в окрему групу пояснюється їх особливою правовою природою та відсутністю у них матеріального змісту [14]. Р. О. Стефанчук стверджує, що до нематеріальних об'єктів цивільних правовідносин належать результати творчої діяльності: твори науки, літератури та мистецтва, винаходи, промислові зразки, корисні моделі тощо. Характерною особливістю цих результатів є обов'язковість наявності певної об'єктивної форми їх виразу. Крім цього, для багатьох з них обов'язковою умовою є наявність творчого рівня та новизни [15]. Отже, нематеріальні блага повинні існувати в об'єктивній формі, не мати матеріального змісту, бути новими та в певних випадках бути результатом творчої праці.

Згідно зі ст. 199 ЦК України до нематеріальних благ відносяться об'єкти авторського права, зокрема бази даних; згідно зі ст. 200 ЦК України інформація є також нематеріальним благом. У зв'язку з цим база персональних даних як за об'єктивною формою (як база даних), так і за внутрішньою формою (інформація про персональні дані особи) може бути віднесена до нематеріальних благ. Особливістю БПД як нематеріального блага є те, що цей об'єкт не має матеріального змісту; існує в об'єктивній формі, в одному екземплярі (не може тиражуватися); підлягає багаторазовому використанню; має придатність для застосування; при передачі цього об'єкта іншим особам його зміст є незмінним; може бути віднесений до нематеріальних активів підприємства відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 18.10.1999 № 242 «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку» (згідно з яким нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований) [16]. Таким чином, база персональних даних може бути віднесена до нематеріальних благ.

При розгляді БПД окремо постає питання: чи можна віднести цю базу до документів? У ст. 1 Закону України «Про обов'язковий примірник документів» закріплено, що документ – матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній кіно-фотоплівці, оптичному диску або іншому носії [17]. У цій правовій категорії встановлені

ознаки документа: по-перше, це форма фіксації інформації; по-друге, форма фіксації інформації повинна бути доступною для використання; по-третє, для документа допустима будь-яка об'єктивна форма. Необхідно зауважити і те, що БПД може виконувати функцію електронного документа, оскільки електронним документом є інформація, яка зафіксована на електронних носіях та містить реквізити, що дозволяють її ідентифікувати [18, с. 13]. Якщо БПД існує в електронній формі, то вона дозволяє здійснювати швидкий пошук необхідної інформації; практично не обмежена в обсязі інформації про персональні дані особи; інформація в базі міститься в цифровій формі; БПД може бути передана за допомогою локальних мереж. Таким чином, БПД є способом фіксації інформації, має об'єктивну форму, може існувати в електронній формі та формі картотек, тому може виконувати функцію документа.

Підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що головною властивістю БПД як об'єкта цивільних прав є те, що цей об'єкт може розглядатися як складний об'єкт, оскільки поєднує в собі ознаки об'єкта інтелектуальної власності, інформації та документа. З точки зору правової охорони об'єктивної форми БПД, то цей об'єкт буде об'єктом інтелектуальної власності, що може виконувати функції документа. БПД є об'єктом цивільних прав та відноситься до нематеріальних благ. База персональних даних – це система персональних даних в електронній формі або у формі картотек, що характеризують стан системи персональних даних, які отримані та оброблені під спеціалізовану зареєстровану базу даних, та розміщуються, упорядковуються, зберігаються за допомогою електронних обчислювальних машин або іншого засобу і можуть бути доступними індивідуально або за допомогою системи управління базою даних з метою задоволення інформаційних потреб. Пропонується до ознак бази персональних даних відносити: цілісність бази персональних даних, новизну БПД, однорідність інформації БПД, системність, динамічність, об'єктивну форму існування (картотека, електронна форма), незалежність БПД, придатність для застосування.

На нашу думку, перспективним у подальшому є наукова розробка питань, пов'язаних з дослідженням суті і значення бази персональних даних як об'єкта цивільних прав. Адже це надасть можливість сформуванню системи цивільно-правового захисту прав суб'єктів на цей об'єкт.

Список література: 1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : закон України від 09.01.2007 № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102. 2. Андрощук Г. Проблеми правової охорони неоригінальних баз даних / Г. Андрощук // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 1 (45). – С. 14–27. 3. Про захист персональних даних : закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 48. 4. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних : директива

Європейського Парламенту та Ради від 24.10.1995 № 95/46/ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242. **5.** Персональні данні: захист должників или помощь коллегорам? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.banki.ua/news/bankpress/?id=113521>. **6.** Ликвидация юридического лица. Что делать с персональными данными? : рекомендація Госслужбы по вопросам защиты персональных данных от 08.06.2012 [Електронний ресурс] // Дебет-Кредит. – 2012. – № 29. – Режим доступу: <http://www.dtk.com.ua/show/2cid19576.html>. – Назва з екрана. **7.** Про правовий захист баз даних : директива Європейського Парламенту та Ради від 11.03.1996 № 96/9/ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241. **8.** Про авторське право і суміжні права : закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. **9.** Воройский Ф. С Информатика. Новый систематизированный толковый словарь. – 3-е изд., перераб. и доп. / Ф. С. Воройский. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2003. – 760 с. **10.** Козловська Л. С. Короткий глумачний словник з інформатики та інформаційних систем для економістів / Л. С. Козловська. – К. : КНЕУ, 2003. – 60 с. **11.** Закон Литовской Республики о правовой защите личных данных [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medialaw.asia/old/document/-6732>. **12.** Яременко О. І. Бази даних як об'єкти правової охорони в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні / О. І. Яременко // Матеріали Міжнародної конференції «Охорона прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: політика, законодавство, практика». – К. : Фенікс, 2011. – С. 112–116. **13.** Гражданское право : учебник : в 3 ч. – Ч. I. – 3-е изд., перераб. и доп. / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : Проспект, 1999. – 632 с. **14.** Кохановська О. В. Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України / О. В. Кохановська // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 11 (63). – С. 37–44. **15.** Стефанчук Р. О. Цивільне право України : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Р. О. Стефанчук. – К. : Прецедент, 2005. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part2/205.htm. **16.** Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку : наказ М-ва фінансів України від 18.10.1999 № 242 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>. **17.** Про обов'язковий примірник документів : закон України від 09.04.1999 № 595-ХІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14>. **18.** Вершинин А. П. Электронный документ: правовая форма и доказательство в суде / А. П. Вершинин. – М. : ООО «Городец-издат», 2000. – 248 с.

Надійшла до редакції 24.08.2012

Охарактеризованы базы персональных данных на основании анализа их объективной формы, содержания и цели. Предложены авторское определение базы персональных данных, её признаки и виды.

Characteristic of personal database is determined on foundation of analysis of its objective form, content and goal. Author's definition of personal database, its features and species are offered.